

Com actuar davant les infermeres amb problemes de salut mental i/o addiccions

**Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers
de Barcelona**

Comissió Deontològica

Barcelona, novembre de 2022

COL·LEGI OFICIAL
INFERMERES I INFERMERS
BARCELONA

© Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona

ISBN: 978-84-694-0143-9

Membres de la Comissió Deontològica en el moment de l'elaboració del document (2007):
Ester Busquets Alibés, Montserrat Busquets Surribas, Núria Cuxart Ainaud, Maria Gasull
Vilella, Joan Lizarralde Banti, Josep París Giménez, Isabel Pera Fàbregas i Carme Royo
Castillón.

Membres de la Comissió Deontològica en el moment de la revisió del document (2022):
Paola Galbany Estragués, Francisca Pavón Rodríguez, Isabel Pera Fàbregas, Margarita
García de Vicuña Muñoz de la Nava, Mónica Jiménez Pancorbo, Montserrat Venturas
Nieto, Gerardo Colomar Pueyo.

Com actuar davant les infermeres amb problemes de salut mental i/o addiccions

Introducció

L'Organització Mundial de la Salut (OMS) (2019)^{1,2} adverteix que els trastorns mentals, neurològics i per consum de substàncies constitueixen el 10 % de la càrrega mundial de morbimortalitat i el 30 % de les malalties no mortals. També indica que els problemes de salut mental i les addiccions generen un conjunt d'alteracions del pensament, de l'estat d'ànim o del comportament que tenen un important impacte tant en la vida familiar i social com en la laboral.

Dins del col·lectiu infermer, que és un reflex de la societat, hi ha professionals que pateixen algun trastorn de salut mental, alguna addicció o ambdues coses. Aquests problemes afecten també –en major o menor mesura– el desenvolupament de la seva activitat professional.

Cal recordar en aquest sentit que la infermera, per poder exercir i desenvolupar la seva professió, ha de mantenir la seva habilitació, en el sentit indicat pel *Codi d'Ètica per les Infermeres*, del Consell Internacional de les Infermeres³ (CII), que la defineix com “*tener las habilidades, conocimientos, salud y competencia para hacer el propio trabajo de forma segura y eficaz.*” Els problemes salut i les addiccions de la infermera poden comprometre aquesta habilitació.

És per aquest motiu que tant les institucions sanitàries com els col·legis professionals, que tenen la responsabilitat social de vetllar per un bon exercici de la professió, han de fer tot el que estigui a les seves mans per ajudar aquestes persones a superar, en la mesura del possible, aquesta situació, i han de garantir, al mateix temps, la protecció de la salut i la vida de les persones ateses per aquests professionals.

En aquest sentit, el Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona (COIB) disposa d'un programa específic anomenat Retorn, que és un servei assistencial i d'ajuda adreçat a les col·legiades i els col·legiats amb problemes de salut mental o addiccions. Tant l'organització del programa com els seus professionals garanteixen en tot moment la confidencialitat de la persona atesa. Podeu obtenir la informació necessària sobre el programa a: <https://www.coib.cat/ca-es/col-legiades/la-teva-salut/programe-retorn.html>

Definicions

Trastorn mental: Qualsevol alteració de l'equilibri emocional que es manifesta per una conducta de mala adaptació i d'alteració funcional produïda per factors genètics, físics, químics, biològics, psicològics, socials o culturals⁴.

Addicció: Dependència compulsiva i incontrolable a una substància, un costum o una pràctica, de tal magnitud que en la seva absència es produeixen greus reaccions emocionals, mentals o fisiològiques⁵.

Com actuar en aquestes situacions?

a) La protecció de l'usuari

La *Carta de Drets i Deures de la Ciutadania en relació amb la salut i l'atenció sanitària*⁶, del Departament de Salut, de l'any 2015 ens diu que "els drets relatius a la salut i l'atenció sanitària es fonamenten en el reconeixement de la dignitat de la persona, que exigeix que no se li faci cap dany ni ofensa i que se l'atengui en cas de necessitat..."

També hi fa esment el *Codi d'Ètica per les Infermeres* del Consell Internacional de les Infermeres⁷ (CII), del 2021, quan diu:

"1.9. Las enfermeras facilitan una cultura de la seguridad en los entornos sanitarios reconociendo y abordando las amenazas para las personas y para una prestación de cuidados segura, en las consultas, servicios y centros sanitarios."

"2.10 Las enfermeras emprenden acciones adecuadas para salvaguardar a las personas, familias, comunidades y poblaciones cuando un compañero de trabajo, otra persona, una normativa, una intervención o un mal uso de la tecnología pone en peligro su salud."

En aquest sentit, les infermeres hem adquirit el compromís social d'exercir la nostra professió amb competència professional, tal com es recull al *Codi d'Ètica de les infermeres i infermers de Catalunya*⁸ del 2013:

"1. La infermera respecta, protegeix i promou la dignitat de la persona atesa i els drets humans que se'n deriven. Davant la vulneració d'algun dret, emprèn mesures perquè aquest dret es respecti i, si no aconsegueix que sigui respectat, ho comunica formalment a la instància o autoritat responsable."

Les institucions sanitàries, han de permetre i afavorir que les infermeres puguin desenvolupar la seva tasca d'acord amb aquest principi qualitatiu. Quan se sospita o es té la confirmació que una infermera a causa d'un trastorn mental o una addicció posa o pot posar en perill la salut física o psíquica de l'usuari, els companys de treball, però sobretot els responsables de la institució sanitària en primera instància, tenen l'obligació d'evitar qualsevol tipus de dany a la persona. Per tant, en aquestes situacions serà convenient que s'apliquin les mesures necessàries per salvaguardar en tot moment la integritat física i psíquica de les persones ateses.

El *Codi d'Ètica de les infermeres i infermers de Catalunya*⁹ ho especifica clarament quan afirma:

"13. La infermera, en qualsevol nivell de responsabilitat gestora, garanteix i es corresponsabilitza que tots els membres de l'equip de cures tenen la competència necessària per atendre adequadament els problemes de salut de les persones ateses, i estableix mecanismes que ho assegurin."

21. La infermera, quan observa que, per qualsevol raó, una col·lega no és capaç de complir adequadament les seves responsabilitats, li presta suport i pren totes les mesures necessàries per protegir la seguretat de la persona atesa.”

Certament, les accions s’hauran de determinar a partir de l’estudi de cada cas. En algunes situacions n’hi haurà prou amb la reubicació de la infermera o una baixa temporal, en d’altres caldrà derivar-la a una unitat assistencial especialitzada on tractaran el seu problema de salut. També hi pot haver situacions límit en què, després d’haver fracassat totes les altres alternatives, serà necessari iniciar l’obertura d’un expedient sancionador.

Si la institució sanitària es mostra passiva o incapaç de resoldre aquests problemes relacionats amb la mala praxi, és important que els companys de la persona afectada o alguna persona coneixedora dels fets comuniqui aquesta situació al col·legi professional corresponent perquè aquest pugui contribuir a la resolució del conflicte, protegint i defensant tant l’usuari dels serveis de salut com la mateixa infermera.

b) La protecció de la infermera

Les infermeres que pateixen un trastorn mental o tenen algun problema d’addicció, lluny de ser castigades o sancionades, i atesa la seva situació de màxima vulnerabilitat, han de ser objecte de gran protecció per part de les altres infermeres, l’equip interdisciplinari, la institució sanitària i el col·legi professional.

Aquesta protecció es pot fer efectiva de diferents maneres. Les situacions menys greus, és a dir, les que no precisen abordatge professional, es podran resoldre d’una manera més ràpida i efectiva mitjançant reubicacions, baixes temporals o suports addicionals. En ocasions, aquestes situacions les pot afrontar la mateixa infermera afectada, tal com recull el nostre *Codi d’Ètica*:

“20. La infermera, si en algun moment considera que no té l’aptitud o el nivell de salut òptim per proporcionar cures infermeres, sol·licita un nou lloc de treball que s’adeqüi a la seva situació de salut o, en el cas que no l’obtingui, busca estratègies per garantir la seguretat de la persona atesa.”

Tanmateix, hi pot haver situacions més greus, és a dir, que necessiten inevitablement ajuda professional, en què la intervenció serà molt més complexa.

El *Codi d’Ètica de les infermeres i infermers de Catalunya* ens diu al respecte:

“68. La infermera, quan observa que algun membre de l’equip de salut pot posar en perill la salut de la persona atesa, té el deure d’evitar el risc que això pugui suposar. Si la situació no es resol, ho comunicarà formalment a l’autoritat o persona que correspongui.”

En aquests casos més complexos es tractarà de donar a la infermera una atenció integral que abasti diferents aspectes:

- **Sanitaris / clínics:** a partir dels problemes de salut que té la infermera s’haurà d’intentar i aconseguir que es posi en mans d’una unitat assistencial especialitzada, amb l’objectiu que se’n pugui determinar el tractament més idoni i assegurar-ne el seu seguiment.

- **Socials.** La persona és sempre un nus de relacions, motiu pel qual l'equip assistencial que atén la infermera haurà de valorar si cal ampliar el suport al seu entorn més immediat, ja sigui el dels seus familiars o propparents o en l'entorn laboral, per intentar ajudar a la infermera malalta d'una manera conjunta i coordinada.
- **Laborals.** En aquest àmbit l'objectiu principal és aconseguir la reinserció laboral de la infermera. En el cas que aquesta no pogués retornar al seu lloc de treball, però sí a un altre, s'ha de valorar la possibilitat d'una reubicació. Si es considera que el problema que pateix la infermera és irreversible i, per tant, no pot tornar a treballar, se l'ha d'ajudar a tramitar la incapacitat laboral.
- **Econòmics.** Si el trastorn mental o l'addicció incapaciten la infermera per poder exercir la professió, s'ha d'analitzar si es tracta d'una incapacitació temporal o bé definitiva. En el primer cas, caldrà estudiar si cal compensar la infermera amb alguna ajuda econòmica de caràcter temporal. En el segon cas, s'ha de tramitar també la incapacitat laboral per poder assegurar uns ingressos a la infermera que no pugui exercir la seva activitat professional.

En tot aquest procés d'atenció integral a les infermeres amb problemes de salut mental o addiccions s'ha de garantir, en tot moment, la més estricta confidencialitat. La infermera afectada té dret a esperar, com a mostra de respecte a la seva dignitat i intimitat, que tots els professionals que intervenen en el cas mantinguin en secret la informació que han obtingut durant el període assistencial.

La nostra organització col·legial disposa d'un programa específic denominat Retorn per fer front a aquestes situacions, al qual poden accedir les infermeres amb problemes de salut mental que ho sol·licitin. Tant l'organització del programa com els seus professionals, en tot moment, en garanteixen la confidencialitat.

Responsabilitats eticolegals

En aquest apartat volem delimitar les responsabilitats eticolegals quan es detecta un problema de salut mental o d'addiccions amb una infermera. Veurem que hi té responsabilitats el mateix professional afectat, els membres de l'equip interdisciplinari, la institució sanitària i el col·legi professional corresponent. Si bé és cert que les responsabilitats són compartides, el grau de responsabilitat canvia segons quina és la part implicada.

- **Professional afectat:** la primera responsabilitat de la infermera és exercir la professió amb competència. En aquest sentit, el *Codi d'Ètica* del CII del 2021 ens recorda que:

“2.4. Las enfermeras valoran su propia dignidad, bienestar y salud. Para lograrlo, hacen falta entornos positivos para la práctica, que se caracterizan por ofrecer reconocimiento profesional, formación, reflexión, estructuras de apoyo, dotación de recursos adecuada, prácticas de gestión sólidas, y salud y seguridad laboral.”

En relació amb l'“*aplicación de los elementos del Código #2: la enfermera y la práctica*”, segueix dient que, per part de les infermeres assistencials, líders i gestores, cal “*buscar el equilibrio entre la vida laboral/profesional y la vida privada, el crecimiento personal continuo y el mantenimiento de un estilo de vida saludable.*”

D'acord amb el *Codi d'Ètica* català, regulador de la professió:

“9. La infermera garanteix la pròpia competència per dur a terme correctament la seva activitat. En cap cas accepta participar en actuacions en les quals, per manca de competència, pugui posar en perill la seguretat de la persona atesa i la pròpia.”

A més, sempre d'acord amb el *Codi d'Ètica de les Infermeres i Infermers de Catalunya*, ha de tenir present que:

“18. La infermera fa de l'autocura una part fonamental del seu objectiu professional, i per això es responsabilitza del manteniment del seu nivell òptim de salut en benefici de la pròpia capacitat per tenir cura.”

Si la infermera, atès el seu estat de salut, és conscient que no té capacitat per desenvolupar correctament la seva tasca, haurà de demanar la baixa laboral, per no causar cap dany físic ni psíquic a la persona atesa, ja que si es produís alguna negligència, legalment se li podria imputar el fet i ser objecte de sanció o penalització.

Si la infermera no és conscient o no accepta el seu problema de salut mental o addicció seran els companys de treball o de l'equip interdisciplinari però, sobretot, els responsables de la institució sanitària, els qui hauran d'ajudar a la infermera a prendre'n consciència. Encara que la infermera, a causa dels seus problemes de salut, no sigui conscient dels seus actes, a efectes legals és responsable de la seva actuació i en cas de negligència es podria veure implicada en un procés judicial.

- **Equip interdisciplinari:** quan una infermera pateix un trastorn mental o una addicció aquest fet té repercussions importants per a l'equip interdisciplinari. Davant d'aquesta situació els companys de treball, i les infermeres en concret, tenen una doble obligació:
 - En primer lloc, i tal com recorda el nostre *Codi d'Ètica* i hem recollit en aquest document, cal protegir l'usuari.
 - En segon lloc, d'acord també amb el nostre *Codi d'Ètica*, han d'ajudar a la infermera que presenta problemes de salut mental o una addicció.

És precisament a causa d'aquesta doble obligació que les actuacions de l'equip infermer o professional han d'anar acompanyades de la reflexió oportuna, perquè hi ha dos interessos per protegir: la salut de la infermera i la salut del ciutadà.

- **Institució sanitària:** a partir del moment en què hi ha sospites fonamentades o evidències clares que una infermera de la institució sanitària pot patir o pateix un trastorn mental o una addicció els superiors jeràrquics que ostenten la gestió del centre hauran d'estudiar en aquell cas concret quines mesures cal prendre per a garantir, com acabem de dir, la salut de la infermera i del ciutadà.

És habitual que les institucions sanitàries disposin de serveis especialitzats per ajudar a aquestes infermeres. Per això, quan es detecta que hi ha una infermera que requereix aquest tipus d'ajuda, la institució sanitària té la responsabilitat de derivar-la en aquest servei, i assegurar-se que rep l'atenció que necessita i que segueix la pauta terapèutica indicada. Tanmateix, davant la negativa de la

infermera afectada per problemes de salut mental o addiccions a rebre ajuda professional, la institució ha d'insistir-hi. Si, malgrat tots els esforços, es manté la negativa per part de la infermera implicada, la institució sanitària, com a últim recurs, pot iniciar un procés sancionador en contra de la infermera.

- **Col·legi professional:** cal tenir present que el col·legi professional ha de desenvolupar programes d'ajuda a les infermeres amb problemes de salut mental o addiccions, i col·laborar estretament amb les institucions sanitàries on hi hagi infermeres que pateixen algun d'aquests problemes. Tal com s'ha indicat, el Col·legi Oficial d'Infermeres i Infermers de Barcelona ofereix aquest suport a través del programa Retorn.

Tanmateix, la intervenció del Col·legi, al marge del desenvolupament de programes d'ajuda, s'ha de considerar una mesura excepcional. La seva intervenció només estarà justificada en aquells casos en què la institució sanitària, ja sigui per incapacitat, ineficàcia o deixadesa, no aportí cap tipus de solució davant de problemes greus que posin en perill tant als ciutadans com a la infermera que pateix un trastorn mental o alguna addicció.

Ajudar les infermeres amb problemes de salut mental o addiccions i, al mateix temps, protegir els ciutadans de conductes negligents han de ser els eixos motors per gestionar els conflictes derivats d'aquelles situacions que es puguin generar en la pràctica assistencial.

NOTES BIBLIOGRÀFIQUES

¹ OMS. [Internet]. 2019 [citat 3 de maig de 2022]. Disponible a https://www-who-int.translate.goog/es/news-room/facts-in-pictures/detail/mental-health?_x_tr_sl=es&_x_tr_tl=ca&_x_tr_hl=ca&_x_tr_pto=op,sc

² World Health Organisation. World Health report 2001: mental health: new understanding, new hope. Geneva, WHO, 2001.

³ Consejo Internacional de Enfermeras. Código de ética del CIE para las enfermeras [Internet]. 2021 [citat 3 de maig de 2022]; 32 p. Disponible a: https://www.icn.ch/system/files/2021-10/ICN_Code-of-Ethics_SP_WEB.pdf

⁴ Diccionario Mosby. Medicina, enfermería y ciencias de la salud. Volumen I. Madrid: Elsevier – Mosby, 2002 (6a edición). p. 34.

⁵ Diccionario Mosby. Medicina, enfermería y ciencias de la salud. Volumen II. Madrid: Elsevier – Mosby, 2002 (6a edición). p. 1593.

⁶ Generalitat de Catalunya. Departament de Salut. Carta de Drets i Deures de la ciutadania en relació amb la salut i l'atenció sanitària. [Internet]. Departament de Salut, 2015. [citat 3 de maig de 2022];. Disponible a <https://catsalut.gencat.cat/web/.content/minisite/catsalut/ciutadania/drets-deures/carta-drets-deures.pdf>

⁷ Consejo Internacional de Enfermeras. Código de ética del CIE para las enfermeras [Internet]. 2021 [citat 3 de maig de 2022]; 32 p. Disponible a: https://www.icn.ch/system/files/2021-10/ICN_Code-of-Ethics_SP_WEB.pdf

⁸ Consell de Col·legis d'Infermeres i Infermers de Catalunya. Codi d'ètica de les infermeres i infermers de Catalunya [Internet]. Barcelona: Consell de Col·legis d'Infermeres i Infermers de Catalunya; 2013 [citat 3 de maig de 2022]. 48 p. Disponible a:

<http://www.consellinfermeres.cat/wpcontent/uploads/2016/12/2013-Codi-d'Ètica-de-les-infermeres-i-infermers-de-Catalunya..pdf>

⁹ Consell de Col·legis d'Infermeres i Infermers de Catalunya. Codi d'ètica de les infermeres i infermers de Catalunya [Internet]. Barcelona: Consell de Col·legis d'Infermeres i Infermers de Catalunya; 2013 [citat 3 de maig de 2022]. 48 p. Disponible a:

<http://www.consellinfermeres.cat/wpcontent/uploads/2016/12/2013-Codi-d'Ètica-de-les-infermeres-i-infermers-de-Catalunya..pdf>